

การสอนบูรณาการฐานพุทธศาสตร์ตามแนวคิดมรณศึกษาเพื่อส่งเสริม

นักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์สำหรับผู้เรียนในระบบโรงเรียนไทย

An Integrated Buddhist Based Pedagogy according to Death Education Concepts to Promote Young Futurist for Learners in the Thaischooling

วรวินทร シリพงษ์ณภัทร¹, มีณัฐร์ ยงค์พีระกุล², อรอนิชา ชุมภูศรี³, ชรินทร์ มั่งคั่ง⁴

Varintorn Siripongnapat¹, Phoomnat Yongpeerakul², Onnicha Chumpusri³,
Charin Mangkhang⁴

Received : May 13, 2024; Revised : June 24, 2024; Accepted : June 10, 2025

บทคัดย่อ

ประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษา คือ การเตรียมให้ผู้เรียนในระบบโรงเรียนไทย สามารถดำรงชีวิต เป็นบุคคลสมัยที่สังคมต้องเผชิญกับความซับซ้อนอย่างมาก อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ทางสังคมมีความซับซ้อนจากประเด็นที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสภาวะสังคมความมودยา กการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ และ ฯลฯ เพื่อสร้างภูมิคุ้นกันแก่ผู้เรียนในระบบโรงเรียนไทยให้สามารถรับมือต่อความซับซ้อนหรือการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ การสอนบูรณาการแนวคิดมรณศึกษาฐานพุทธศาสตร์ เป็นการจัดการศึกษาที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นความตายและการสูญเสีย การพัฒนาจิตใจและอารมณ์ ให้ผู้เรียนสามารถปรับตัว ตลอดจนความสามารถในการเผชิญสถานการณ์อย่างมีสติและ

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University.

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University.

³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University.

⁴ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University; E-mail:

charin.mangkhang@cmu.ac.th

มีเหตุผลนฐาน พุทธศาสนา พุทธศาสตร์ที่สอนให้เข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความเป็นจริงของตัวมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับความเป็นไปตามธรรมชาติ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ เข้าใจเหตุและปัจจัยของการเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่ง ทั้งที่มองเห็นและไม่เห็น ให้มีวิจารณญาณกับสิ่งแผลใหม่ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ เพื่อเตรียมรับมือการสถานการณ์โลกพลิกผันได้อย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, มรณศึกษา, นักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์, ระบบโรงเรียนไทย

Abstract

Important issues in current education management are Preparing learners in the Thai school system to survive. It is an era in which society has to face great complexity. Arising from rapid change social phenomena are becoming more complex with a wider range of issues. Whether it is a state of war or famine, the spread of emerging diseases and etc. In order to build immunity for learners in the Thai school system to be able to cope with those complexities or changes, an Integrated Buddhist Based Pedagogy according to Death Education. It is an educational arrangement that creates a learning process on the issue of death and losses. Mental and emotional development Allow students to adapt as well as the ability to face situations mindfully and rationally. Based on Buddhist science that teaches understanding about the reality of human beings and their relationship with nature. Focus on preparing students both physically and mentally. Understand the causes and factors of its occurrence. The extinction of all things both seen and unseen to have critical thinking in the changes that happen, and be aware of social changes. This is another way to encourage students to become young futurists to prepare for the changing world situation with quality.

Keywords: Buddhist; Death Education; Young Futurist; Thaischooling.

บทนำ

แนวโน้มของสถานการณ์โลกในศตวรรษหน้า มนุษย์และโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ อันเนื่องมาจากการเติบโตอย่างรวดเร็วของประชากรและความบีบคั้นจากทรัพยากรที่มีจำกัด และความสัมพันธ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ระหว่างมนุษย์และความก้าวล้าด้านนวัตกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Ken Robinson, อ้างถึงในทัศนีย์ แซลลีม, 2561) เห็นได้จากการของ Mangkhang & Kaewpanya (2021) ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเตรียมคนสู่การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ โดยได้เสนอว่า ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา การเตรียมการสำหรับการเป็นพลเมืองโลกได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการนี้จะกำหนดความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองของโลกดิจิทัล เพื่อให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในการนำพาศตวรรษหน้า (พ.ศ. 2100-2199) เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัล และการแก้ไขการสอนสังคมศึกษาให้เป็นพลเมืองยุคดิจิทัล โดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของสังคมหลังยุคดิจิทัล โดยได้นำเสนอสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อิงตามมุมมองในอนาคตของการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลไปในศตวรรษหน้า นอกเหนือจากมุมมองของความเป็นไปได้ในแง่ของการเตรียมการเป็นพลเมืองยุคดิจิทัลเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงในอนาคตจะเป็นสิ่งที่ไม่รู้ว่าใครก็ไม่อาจล่วงรู้ได้ ทั้งนี้ การจะคาดการณ์สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการคาดการณ์แนวโน้มทิศทางในอนาคตให้เป็นไปได้อย่างถูกต้องเป็นไปได้นั้น ดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องใกล้ตัว สำหรับการพัฒนานักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ในระบบการศึกษาของไทย สิ่งสำคัญคือสอนใจสิ่งปัจจุบันเพื่อคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การให้ความสำคัญกับการวางแผนบริหารจัดการชีวิตที่คิดคำนึงถึงการเตรียมพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต (ชินทร์ มั่งคั่ง, 2565) โดยเฉพาะเมื่อต้องพบกับความสูญเสีย ซึ่งความไม่พร้อมในการสูญเสียหรือความไม่คล้องจองของความรู้คิด (Cognitive dissonance) เป็นหนึ่งในหลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ได้รับความสนใจอย่างมาก และเป็นส่วนสำคัญในการเข้าใจพฤติกรรมและการคิดเชิงจิตวิทยาของมนุษย์ (Leon Festinger, 1957) เมื่อคนเราคาดหวังว่าสรรพสิ่งใด ๆ จะเป็นไปในลักษณะเช่นนี้อย่างแน่นอน หรือ เคยเป็นเช่นนี้มั่นก็น่าจะเป็นเช่นนี้ต่อไป แต่เมื่อวันหนึ่งสิ่งนั้นไม่เป็นไปตามที่คิดไว้

หรืออนาคตข้างหน้าไม่เกิดขึ้นตามที่คาดการณ์ไว้ คนเราจะเข้าสู่ภาวะไม่พร้อมในการสูญเสียหรือความไม่คุ้งของของการรู้คิด กล่าวว่าความจริงที่เกิดขึ้นแล้วไม่คุ้งของกับสิ่งที่เคยคาดหวังไว้

การสอนในระบบโรงเรียนไทย (Thaischooling) เป็นระบบการจัดการศึกษาภายใต้กรอบของศึกษาธิการ การศึกษาในระบบ การศึกษาทางเลือก และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งปัจจุบันของการสอนในระบบโรงเรียนไทย คือความไม่ครอบคลุมผู้เรียนที่มีศักยภาพแตกต่างกัน (องค์ฯ เสนอ, 2563) ส่งผลให้การศึกษาในระบบโรงเรียนไทยยังมีจุดอ่อนที่ไม่สามารถส่งเสริมการคิดเชิงอนาคตได้อย่างเต็มที่ การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนาสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ในด้านต่าง ๆ เช่น ผ่านการเรียนรู้แบบเบญจจันร์เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิต และทางด้านปัญญา (พระศักดิ์ด้า งานหมื่น, 2561) ในทัศนะของผู้เขียนการสอนบูรณาการพุทธศาสนาสามารถเข้ามาลดข้อบกพร่องดังกล่าว เนื่องจากพุทธศาสนา มีแนวคิดพัฒนาการคิดเชิงระบบภายใต้หลักปฏิจจสมปำท ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจการเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ได้หมายความกับความถ้นดูของผู้เรียน ร่วมกับหลักไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสุ่อนาคต

มรณศึกษา (Death education) วิธีการมรณศึกษาเป็นกระบวนการวิธีการสอนที่มีเป้าหมายในการให้ความรู้ อันเป็นการที่จะถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องของความตายและการจากลาและการให้รู้จักคุณค่า อันเป็นการรู้จักประเมินคุณค่าให้กระจ่างชัด โดยรู้จักพิจารณาเลือกและให้ค่าของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความตายและการจากลา เพื่อให้เกิดการยอมรับและมีทัศนคติที่ดีและถูกต้องอันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้และความสามารถในการแสดงพฤติกรรม อันจะเป็นการแสดงความสามารถในการที่จะปฏิบัติตนเอง หรือปรับพฤติกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับ เรื่องความตายและการจากลาได้อย่างเหมาะสม (Knott & Eddy, 1983) เป็นการจัดเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เรื่องความตายและการสูญเสีย เน้นความรู้ ความเข้าใจทั้งทางกายภาพ การพัฒนาจิตใจและอารมณ์ การปรับตัวตลอดจนความสามารถในการเชี่ยวชาญการณ์อย่างมีสติและมีเหตุผล และเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ในอนาคต ทั้งนี้ ในประเทศไทย ยังไม่มีการสอนมรณศึกษาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียนไทย มีเนื้อหาสอดแทรกบ้างในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ (ราชบัณฑิตสภा, 2558) ผู้เขียนจึงเห็นว่า

คุณค่าของมนต์ศึกษาจึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้สามารถรับมือได้กับการสูญเสียหรือเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิต เช่น การเสียคนที่เป็นที่รัก การหายร่าง และไม่มีชีวิต เช่น การทำงานหายหรือเสียหายจนใช้งานไม่ได้

การสอนพุทธศาสตร์ที่บูรณาการร่วมกับมนต์ศึกษาจะเน้นการศึกษาปัจจัยที่ทำให้สรรพสิ่งเกิดขึ้น และปัจจัยที่ทำให้สรรพสิ่งดับไปตามธรรมชาติ ผู้เรียนเริ่มเข้าใจว่าทุกสิ่งมีสาเหตุและผล สำหรับสิ่งที่เกิดขึ้น และว่าการทำความเข้าใจเหตุและผลเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจโลกและตัวเอง เข้าใจเกี่ยวกับสถานะความเป็นจริงของตัวมนุษย์ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจให้มีวิจารณญาณกับสิ่งแผลกใหม่ที่เกิดขึ้น คาดการณ์และรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตที่จะมาถึง จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้มรณศึกษาฐานพุทธศาสตร์เป็นกระบวนการที่มีความเป็นนวัตกรรมทางสังคมศึกษา ที่มีจุดหมายปลายทางคือการสร้างนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ โดยที่ Davidson (2017) กล่าวว่า อนาคตต้อง (futurology) เป็นกระบวนการคาดการณ์หรือออกแบบอนาคต ในระบบโรงเรียนไทยของหากผู้สอนที่มีมุ่งมองเชิงอนาคตสามารถกระตุ้นให้นักเรียนแสดงวิธีการคิดเชิงอนาคต ช่วยทุกคนได้เรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ช่วยนักเรียนพัฒนามุ่งมองเชิงอนาคต ช่วยให้พวกรเข้าสามารถจัดการกับความไม่แน่นอนได้ของอนาคตอย่างมีเหตุผลไม่เพียงแต่ในด้านวิชาการเท่านั้น รวมถึงการนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิต ดังนั้น การสอนในระบบโรงเรียนไทยด้วยการบูรณาการพุทธศาสตร์ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเป็นนักอนาคตศาสตร์ จากกระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีภูมิคุ้มกันในการรับมือผ่านการคิดวิเคราะห์ตามแนวคิดของหลักธรรมต่าง ๆ

แนวคิดมรณศึกษากับหลักธรรมพุทธศาสตร์

การศึกษาความตายหรือมรณศึกษา เป็นสาขาวิชาที่มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นของชีวิต ความตาย การสูญเสีย และประภากาณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตาย โดยเน้นความรู้และเข้าใจด้านกายภาพ จิตใจ อารมณ์ การปรับตัว การยอมรับ และการรับมือกับความสูญเสียอย่างมีสติและเหตุผล ด้วยเหตุนี้ความสำคัญของมรณศึกษาจึงเป็นการช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจและเรียนรู้เรื่องความตายในมุมมองที่หลากหลาย รวมถึงการทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชีวิต และความตายในมุมมองทางปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา และพระพุทธศาสนา

เป็นต้น นอกจานนี้มรมศึกษาจึงศึกษาในประเด็นของผลกระทบของความตายที่มีต่อสรพสิ่งทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น รวมถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความตายในสังคมและวัฒนธรรม (ราชบันฑิตสกุล, 2558; สุบริย์ส กาญจนพิศศาล, 2560; Chapple et al., 2013; Meagher and Balk, 2017) ดังนั้น มรมศึกษาจึงเป็นการเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความตาย ปรับมุมมองให้เป็นเรื่องธรรมชาติและใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น รวมถึงการเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและการสูญเสียที่จะต้องพบเจอ อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

โดยบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนนำเสนอหลักธรรมในพุทธศาสนาในการอธิบายชีวิตของมนุษย์ คือ ขั้นร 5 ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจในความเป็นไปของธรรมชาติ คือ “กฎไตรลักษณ์หรือกฎของธรรมชาติ” ซึ่งในทางพุทธศาสนาคำว่า “ชีวิต” แท้จริงแล้วไม่มีอยู่ เนื่องจากชีวิตประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 อย่าง โดยแต่ละองค์ประกอบไม่ใช่ตัวตน การประกอบรวมกันสมบูรณ์ หรือ ขั้นร 5 จึงไม่ได้เกิดเป็นสิ่งใหม่หรือมีตัวตนที่มีความเป็นจริงนอกเหนือจากกลุ่มองค์ประกอบต่าง ๆ นั้น ขั้นร หรือองค์ประกอบทั้ง 5 ประกอบไปด้วย (ชาญชัย ฤทธิร่วมและคณะ, 2563) 1) รูป คือ ส่วนประกอบด้านกายภาพหรือรูปธรรม ร่างกาย 2) วิญญาณ คือ การรับรู้ที่เกิดขึ้นจากการผ่านประสาทสัมผัส ไม่ใช่ความรู้สึก เมื่อการมณ์มาระทบทอยตันหรือประสาทสัมผัส วิญญาณจะเกิดขึ้น วิญญาณไม่ได้มีอยู่เป็นตัวตนที่ยั่งยืน เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ตัดไปได้ และอาจเกิดขึ้นใหม่ก็ได้ 3) เวทนา คือเมื่อเกิดวิญญาณขึ้นจะเกิดเป็นความรู้สึกที่ชอบ ไม่ชอบ หรือเฉยฯ 4) สัญญา คือ รู้สิ่งต่าง ๆ ที่เคยรับรู้ สัมผัสมาแล้ว จึงสามารถจดจำลักษณะอารมณ์ที่มีต่อสิ่งเหล่านั้นได้ 5) สังขาร คือ เป็นอำนาจปรุงแต่งที่โน้มน้าวผลัดดันให้กระทำหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจากการนำรูป วิญญาณ เวทนา สัญญา มารวมเข้าด้วยกันผ่านสังขาร (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553)

กระบวนการประกอบกันของขั้นร 5 นั้นมี การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป อย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักร ทำให้ชีวิตทุกชีวิตล้วนมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “สามัญญา” หรือกฎไตรลักษณ์ (พระมหาศิริพงษ์ ปภสสโร (มีศรี), 2563) ชีวิตทุกชีวิตถือกำเนิดมาแล้วและต้องอยู่ภายใต้กฎดังกล่าว ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยไม่มีการยกเว้นสิ่งใด ๆ (สยาม ราชวัตร, 2560)

สยาม ราชวัตร ยังได้อธิบายคำว่า “ไตรลักษณ์” ไว้ว่าเป็น ลักษณะ 3 ประการ (the Three Characteristics of existence) หมายถึง ลักษณะสำคัญ 3 ประการ ของสิ่งทั้งปวง

ในจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างไม่รู้ว่าเป็น วัตถุหรือจิตใจ ย่อมตกลอยู่ภายใต้ลักษณะ 3 ประการนี้ หรือมีลักษณะ 3 ประการนี้ทั้งนั้น ในอรรถกถาบางที่เรียกว่า “สามัญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีเสมอ กันแก่สัมภารทั้งปวง ไตรลักษณ์มือค์ประกอบดังนี้

1. อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ความเปลี่ยนแปลง เป็นหลักความจริงที่ปรัชญาทุกแขนงและวิทยาศาสตร์ทุกสาขา ต่างค้นพบและเห็นพ้องต้องกัน เช่น เฮราคลิตัส (Heraclitus) นักปรัชญากรีกซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 450 ปีก่อนคริสตศตวรรษ ได้เห็นหลักอนิจจัง เมื่อเขากล่าวไว้ว่า “เราไม่สามารถจะกระโดดลงไปในน้ำสายเดียวกันเป็นครั้งที่ 2 ได้” เพราะกระแสน้ำย่อมไหลไปตลอดเวลา เมื่อเรากระโดดลงไปเป็นครั้งที่ 2 เราจึงกระโดดลงไปในกระแสน้ำใหม่

หลักอนิจจตา มักมีผู้นิยมนำมาใช้เป็นเครื่องประกอบใจตนเอง หรือประกอบใจผู้อื่นในเมื่อเกิดภัย พิบัติ ความทุกข์ ความสูญเสียต่าง ๆ ซึ่งก็ได้ผลช่วยให้คลายทุกข์ลงได้มากบ้างน้อยบ้าง การใช้หลักอนิจจตาในเงื่นี้ ย่อมเป็นประโยชน์บ้าง เมื่อใช้ในโอกาสที่เหมาะสม และโดยเฉพาะสำหรับให้สติแก่ผู้ไม่คุ้นเคย หรือไม่เคยสำนึกรู้ในหลักความจริงนี้มาก่อน แต่ถ้าถึงกับนำเอารการประกอบใจตัวแบบนี้มาเป็นหลักในการดำรงชีวิต หรือมีชีวิตอยู่ด้วยการประกอบใจตัวเองอย่างนี้ จะกลับเป็นโทษมากกว่า เพราะ กล้ายเป็นความประมาท เท่ากับปล่อยตัวลงเป็นท่าสในกระแสน้ำโลก คือไม่ได้ใช้หลักอนิจจตาให้เป็นประโยชน์นั่นเอง เป็นการปฏิบัติผิดต่อหลักกรรมในด้านจริยธรรมขัดต่อการแก้ไขปรับปรุงตนเอง

2. ทุกขตา (Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งในตัว เพระาะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอย่างแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากรู้ด้วยตัวเอง และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอย่างไปยึดด้วยตัวเอง อุปทาน

เมื่อความขัดแย้ง ดื้อรนต่อสู้ เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จะเป็นเหตุปัจจัยภายในหรือภายนอกก็ตาม การฝืนแบบที่อ ย่อมให้ผลร้ายมากกว่าผลดี ไม่ว่าจะในกรณีของสิ่งต่างๆ บุคคลหรือสถาบัน เช่น ในเรื่องของวัฒนธรรมเป็นต้น ดังนั้น การรู้จักปรับตัวและ

ปรับปรุงจึงเป็นเรื่องสำคัญ และข้อนี้ย่อมเป็นการย้ำความจำเป็น ของปัญญาในฐานะหลักจริยธรรม สำหรับรู้เท่าทันและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงตัวเหตุปัจจัย

3. อนัตตา (Soullessness หรือ non-self) ความเป็นอนัตตาความไม่ใช่ตัวตนความไม่มีตัวตนแท้จริงที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไร ๆ ได้

สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันเอง ตามธรรมชาติ เหตุปัจจัยมี มันก็เกิด เหตุปัจจัยหมด มันก็ตับ มันหาฟังเสียงเราอ่อนหวานขอร้องหรือปราณามาไม่ มันไม่เป็นตัว เป็นอะไรอย่างที่ว่ากล่าวกันหรือเป็นของใครทั้งสิ้น

แสง จันทร์ (2535) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของหลักไตรลักษณ์ไว้ว่า ทำให้เห็นโลก และชีวิตตามความเป็นจริง ทำให้มองสิ่งต่าง ๆ ครบถ้วนด้าน คือด้านตีและด้านเสีย ทั้งด้านสุข ด้านทุกข์ ทั้งด้านสมหวัง ทั้งด้านผิดหวัง เมื่อชีวิตประสบความสุข ความสมหวังก็จะไม่ตื่นเต้นตีใจ จนเกินไปจนเสียสติ เมื่อถึงคราวประสบทุกข์และผิดหวัง ก็จะไม่ทุกข์เกินไป เพราะเราคาดหมายไว้ ล่วงหน้าแล้ว คนส่วนมากมักจะมองโลกและชีวิตเฉพาะในแง่เดียว คือแง่ตีที่ตนชอบ เช่นทำงาน ก้มมองเฉพาะแง่ผลสำเร็จ เมื่อสอบได้ ก้มมองเฉพาะในแง่สอบได้ เมื่อค้าขายก้มมองเฉพาะในแง่กำไร เมื่อมีความรักก้มมองเฉพาะในแง่สมหวัง เมื่อชีวิตแสดงด้านเสียออกเช่น พลาดหวัง ขาดทุน สอบตก ก็เป็นทุกข์ เดี๋ดรอ่นมาก บางรายถึงกับทนทุกข์ไม่ไหวต้องฆ่าตัวตาย ผู้รู้หลักอนิจัง ทุกขัง จัดว่า เป็นผู้รู้ภูมิคุกติกาของชีวิต เขาย่อมมีน้ำใจนักกีฬา ยิ้มเสมอทั้งในคราวผิดหวัง สมหวัง ทั้งในคราวสุข และคราวทุกข์ บุคคลเช่นนั้นย่อมได้เปรียบทุกเมื่อและทุกสถานที่

การสอนบูรณาการฐานพุทธศาสนาตามแนวคิดมรณศึกษา

การสอนมรณศึกษามีเป้าหมายหลัก 3 ด้าน ซึ่งมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ตามแนวคิดของ Eddy (1983); Corr et al. (2013) ดังนี้

ด้านที่ 1 พุทธปัญญา (Cognitive Dimension) คือ การให้ความรู้ (Information Sharing) เน้นการถ่ายทอดความรู้ แนวคิด ข้อมูลเกี่ยวกับความตาย และประสบการณ์เกี่ยวกับความตาย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องความตาย

ด้านที่ 2 เจตคติ (Affective Dimension) คือความรู้สึก อารมณ์ และทัศนคติที่มีต่อความตาย เช่น ความโศกเศร้าที่มีต่อความตาย และพิธีการทางศาสนาเกี่ยวกับความตาย ซึ่งช่วยให้

เกิดความเข้าใจเรื่องความตايทางอารมณ์และทัศนคติ อันนำไปสู่การรู้จักคุณค่า (Values Clarification) โดยเน้นให้รู้จักและประเมินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความตاي เพื่อสร้างการยอมรับและปรับมุมมองให้เป็นเรื่องธรรมชาติและใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น

ด้านที่ 3 พฤติกรรม (Behavioral Dimension) คือ ความสามารถในการแสดงพฤติกรรม (Coping Behaviors) เน้นการเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและการสูญเสีย ที่จะต้องพบเจอ เช่น การปฏิบัติตนเมื่อเผชิญต่อความตاي การจัดการอารมณ์เมื่อพบกับความสูญเสีย และการปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในภาวะใกล้ตاي ส่งผลให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ความตايที่ต้องพบเจอในอนาคต

โดยการดำเนินการตามเป้าหมายหลักจะอยู่ภายใต้ขอบข่ายและแนวคิดเกี่ยวกับ ความตايตามแนวคิดของ Harris (1978); เออมอชมา (รัตน์ริมจง) วัฒน์ริมจง (2554) ที่ได้แบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านปรัชญา (Philosophical Dimension) เน้นความหมายของชีวิตและความตاي รวมทั้งแนวคิดหรือทัศนะของศาสนาที่มีต่อเรื่องความตايและภาวะใกล้ตاي ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับความตاي โดยพึงปฏิบัติตามศาสนาหรือทฤษฎีทางปรัชญาที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น คำสอนพระพุทธศาสนาที่สอนให้ยอมรับและเข้าใจความตاي ความว่า

“ผู้ตايไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งกายสังขาร หรือ ลมหายใจเข้าออกก็ตับไป วจีสังขารได้แก่ วิตกвиจารหรือความตระก ความตอรังก์ตับไป และจิตตสังขาร คือ สัญญาและเวหนา หรือความกำหนดได้ความรู้ และความรู้สึกก็หมดไป อายุก็สิ้นไป ไปอุ่นคือไฟที่เกิดแต่กรรมกสงบ อินทรีย์ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก์แตกทำลายไป”

พระพุทธเจ้าทรงตรัสในมัชฌิมนิ伽ย (ประกายธรรม, 2542)

2. ด้านสังคมวิทยา (Sociological Dimension) ระบุถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตايในสังคม เป็นการเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์

ระหว่างความตايและสังคมในหลายมิติ เช่น วัฒนธรรมที่มีพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่เฉพาะเจาะจง

3. ด้านจิตวิทยา (Psychological Dimension) เน้นความรู้สึกและความเข้าใจของผู้ที่อยู่ในภาวะโกลาตัยและผู้ที่โศกเศร้าจากความตาย ส่งผลให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมและอารมณ์ของบุคคลเหล่านั้น โดยการช่วยให้สามารถจัดการกับความเจ็บปวดทางจิตใจให้ดีขึ้น

4. ด้านการแพทย์และกฎหมาย (Medical and Legal Dimension) เกี่ยวข้องกับการให้คำจำกัดความเรื่องความตายกฎหมายที่เกี่ยวกับการตาย และการทำพินัยกรรม ช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการตายในมุมมองทางการแพทย์ ได้แก่ การที่หัวใจหยุดเต้น การหยุดหายใจตามพจนานุกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2323, อ้างอิงใน เอมอชณา วัฒนบูรณนท์, 2554) ได้กล่าวไว้ว่า ความตายคือ ชีวิตสิ้น การหยุดอย่างถาวรของหน้าที่ต่าง ๆ ที่สำคัญของอวัยวะร่างกาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความตาย การจัดการคดีทางกฎหมายเกี่ยวกับความตาย และการจัดทำพินัยกรรม

พุทธศาสนา คือศาสตร์แห่งปัญญาและความเมตตา โดยมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมศักยภาพอิสรภาพของมนุษย์ผ่านการทำความเข้าใจจิตใจ ความเป็นไปต่าง ๆ การสอนพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นตัวแทนของการ “ตื่นรู้” มาใช้ การสอนพุทธศาสนาจึงเป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษา และเข้าใจหลักความจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติ (Martin Verhoeven, 2022) ดังนั้นแล้วการสอนมรณศึกษาฐานพุทธศาสนา จำเป็นต้องใช้หลัก ไตรลักษณ์ และขันธ์ 5 ในการอธิบาย เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องของชีวิต ความตาย การรับมือกับความเปลี่ยนแปลง รวมถึง การเข้าใจคุณค่าของตนเอง ผู้เขียนจึงได้ศึกษาแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ (Buddhist Instruction Model – BIM) ของกิตติชัย สุราสิโนบล (2558) และแนวคิดการเรียนการสอนแบบอารยวิถีตามแนวพุทธศาสนา ในกระบวนการวิธีสืบสาน-สืบสาน ของวีรยุทธ วิเชียรโชค (2548) ผู้เขียนได้สังเคราะห์กระบวนการสอนบูรณาการแนวคิดมรณศึกษาฐานพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์สำหรับผู้เรียนระบบโรงเรียนไทย เรียกว่า “DEATH Model Pedagogy” โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 Depth (การสำรวจตัวเอง) การสำรวจตัวเองอย่างลึกซึ้ง ในด้านความเข้าใจที่ตนเองมีต่อความทุกข์ในของตนเองอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เปลี่ยนแปลงไป และเปลี่ยน

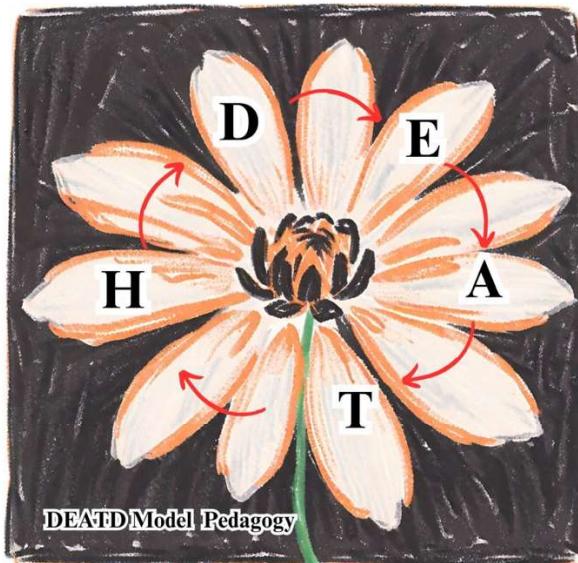
จากมีเป็นไม่มีหรือก็คือการสูญเสีย เช่น สำรวจความรู้สึกของตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะครอบครัว สูญเสียสิ่งที่ตนเองมี สูญเสียความรู้ที่เคยมี ซึ่งนับเป็นทุกข์ตา ผู้เรียนพบความรู้สึกกังวลในการสูญเสียบุคคลที่ตนเองรัก

ขั้นที่ 2 *Embody* (การรวมข้อมูล) เพื่อสืบค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงนั้น ภายใต้ขอบข่ายด้านปรัชญา สังคมวิทยา จิตวิทยา การแพทย์และกฎหมายของ “สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต” เพื่อทำความเข้าใจในชีวิต หรือ “ขั้นร 5” ตัวอย่างการนำไปใช้ ครูใช้คำถามกระตุ้นผู้เรียนในการสืบเสาะข้อมูล เช่น ผู้เรียนคิดว่าคนเราตายได้แบบไหนบ้าง? ตายจากสังคมกับตายจริง ๆ ต่างกันหรือไม่? แล้วการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักเรียนกำลังเจอความตายแบบไหน? อย่างไร? ผู้เรียนทำหน้าที่หาคำตอบไม่ว่าจะในด้านปรัชญา ด้านกฎหมาย ฯลฯ ตามที่ผู้เรียนเข้าใจ

ขั้นที่ 3 *Analyze* (การวิเคราะห์) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชีวิตและความตายที่ได้รวมไว้ในขั้นที่ 2 โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านหลักขั้นร 5 คือ สิ่งที่เกิดขึ้นไม่มีตัวตน หรือก็คือ “อนัตตา” เป็นเพียงการประกอบกันของแต่ละองค์ประกอบ เมื่อประกอบรวมกันก็มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป ตามอนิจตาหรือความไม่เที่ยง เมื่อผู้เรียนสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของชีวิตและความตายแล้ว จะสามารถเข้าใจและยอมรับกับการสูญเสียความตายได้ นำไปสู่การดำเนินชีวิตโดยปราศจากความกังวลใจ

ขั้นที่ 4 *Tactics* (ออกแบบกลยุทธ์) ออกแบบกลยุทธ์ เครื่องมือ วิธีการ หรือตัวช่วยในการส่งเสริมการรับมือกับความรู้สึกที่มีเมื่อพบกับความตาย เพื่อให้สามารถผ่านพ้นไปได้ เช่น การวางแผนการจัดการชีวิตอย่างชาญฉลาด เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า เพื่อให้ในท้ายที่สุดสามารถเผชิญหน้ากับความตายของสรรพสิ่งได้อย่างสมบูรณ์

ขั้นที่ 5 *Heard* (การรับฟัง) เมื่อได้ทำความเข้าใจในองค์ความรู้ของตนเอง นำไปสู่การอภิปรายร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดการรับฟัง เข้าใจ เห็นคุณค่าในตัวเองและผู้อื่น โดยครูเป็นผู้เสนอประเด็นเพื่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้สู่การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ภาพที่ 1 DEATH Model Pedagogy

วринทร สิริพงษ์ณภัทร และคณะ (2567)

มรณะศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ในสังคมวิถีต่อไป

ชринทร์ มั่งคั่ง (2565) ได้กล่าวว่า นักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ในระบบการศึกษาไทย เป็นความท้าทายที่ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนสติปัญญาให้มีความรู้ ความสามารถในด้านการ พยายกรณ์เพื่อช่วยสร้างมโนภาพของโลกอนาคตได้ เป็นพลเมืองดีเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของ สังคมโลกอนาคต ทักษะด้านความคิดเชิงอนาคตจะเกิดเป็นมโนทัศน์และค่านิยมที่ดีต่อสภาพสังคม ที่เปลี่ยนแปลง การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือเหตุการณ์ต้องอาศัย สมมุติฐาน ข้อมูลจากอดีตและปัจจุบัน เป็นพื้นฐานในการสร้างกระบวนการคิดให้เกิดจินตภาพเชิงอนาคต และเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับผู้เรียนที่ช่วยให้สามารถปรับตัวเองและแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ ในสภาพสังคมอนาคต

นักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ เป็นสมาชิกสำคัญของสังคมที่สามารถคาดการณ์ การเปลี่ยนแปลงในมิติที่หลากหลาย ในยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนทั้งในลักษณะ ของการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังเวยล้อม ๆ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคาดการณ์อนาคต

โดยใช้ปรักรภการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งคุณลักษณะของนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์จะเป็นผู้ที่มีการคิดอย่างมีหลักการเหตุและผลสอดคล้องกับแนวคิดของทิศนา เชุมณี และคณะ (2540, อ้างถึงใน ทิศนา เชุมณี, 2564) ที่ได้กล่าวถึงการคิดเพื่อทำนายว่าเป็นการคิดแบบ คิดไก่ โดยการวิเคราะห์เหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำนายความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องโดยใช้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเป็นฐาน แล้วจึงประเมินความเป็นไปได้ ซึ่งจำเป็นต้องมีทักษะการตั้งคำถามจุดประเด็นที่จะนำไปสู่การแสวงหาคำตอบของการคาดการณ์เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้นุามพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้พยากรณ์แนวคิดที่น่าสนใจจากการสังเคราะห์ข้อมูลมาแล้ว (วรินทร สิริพงษ์ณภัทร, 2566) การรู้จักตนเองในฐานะพลเมืองที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมดิจิทัลจึงเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ตนเองและสังคมเพื่อจะนำไปสู่กระบวนการ ประมวลปรักรภการณ์เพื่อคาดการณ์อนาคตตามรูปแบบลักษณะของอนาคตแบบต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางอนาคตวิทยาสู่การวางแผนบริหารจัดการชีวิตของตนเองได้อย่างชัดเจน พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นอย่างมีวิจารณญาณ

Fingal (2019) ให้รายละเอียด 5 ทักษะความสามารถของการเป็นพลเมืองดิจิทัล International Society for Technology ในเว็บไซต์การศึกษา ความสามารถทั้ง 5 นี้ ได้แก่ 1) ความคลอบคลุม (inclusive) หมายความว่า มีการเข้าถึงผู้ใช้ที่หลากหลาย ตระหนักและเคารพผู้ใช้และมุ่งมองของพวกรเขา 2) ความรู้สาร (informed) หมายความว่า เป็นส่วนหนึ่งของการรู้สารสนเทศและการประเมินทรัพยากร รวมไปถึงข้อมูลที่หาได้ทางออนไลน์ 3) ความผูกพัน (engaged) หมายความว่า การเกี่ยวข้องกับการใช้ออนไลน์ของโลกเราในฐานะพลเมืองที่มีความรับผิดชอบเพื่อช่วยในการพัฒนาโลกของเรา 4) ความสมดุล (balanced) หมายความว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการตัดสินใจที่ดีเกี่ยวกับวิธีการและเวลาของพวกรเขาที่ถูกใช้ทางออนไลน์ และ 5) ความกระตือรือร้น (alert) หมายความว่า ผู้เรียนนั้นมีการรับรู้ถึงการกระทำการทางออนไลน์ที่จะเกิดขึ้นตามมา หมายถึง พลเมืองดิจิทัลต้องมีวิจารณญาณเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ คำนึงและคาดการณ์ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในอนาคตของตนเอง

นักอนาคตศาสตร์ได้แบ่งลักษณะของอนาคตไว้ 6 ประเภท (Norman อ้างถึงใน นาตยา ปีลั้นนานนท์, 2526, 60-62; อนุช อาภาภิรัม, 2553, 55; กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562, 16-18) คือ

1. อนาคตที่เกิดจากการคาดการณ์ (Project Future) อนาคตประเภทนี้เป็นอนาคตที่มีสภาพเสมือนกับสถานการณ์ปัจจุบัน หรือสามารถคาดการณ์ได้จากข้อมูลในอดีตและปัจจุบัน

2. อนาคตที่มีความเป็นไปได้ (Probable Future) อนาคตประเภทนี้จะมีความเป็นไปได้สูงที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณหรือเชิงสถิติ แต่ระดับความเป็นไปได้ไม่ได้สูงเท่ากับอนาคตจากการคาดการณ์ จึงมักเกี่ยวข้องกับการวางแผน การสร้างหรือเขียนโครงร่างแนวโน้ม (Trend) ที่น่าจะเป็นไปได้

3. อนาคตที่สามารถเกิดขึ้นได้ (Plausible Future) อนาคตประเภทนี้ เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายที่เกิดจากการของทฤษฎีการวางแผนกิจกรรมและการวิจัยเชิงปฏิบัติ ในปัจจุบัน อนาคตประเภทนี้ช่วยในการประเมินความน่าจะเป็นไปได้ โดยการประเมินสิ่งที่น่าจะเกิดขึ้น และเสนอแนวทางที่จะนำไปใช้ในสังคม

4. อนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้ (Possible Future) อนาคตประเภทนี้ จะรวมถึงการสร้างภาพพจน์ หรือมโนทัศน์ เป็นการกระตุ้นให้บุคคลตระหนักในอันตราย พร้อมทั้งเสนอทางเลือกให้และปลูกฝังแนวความคิดให้แก่บุคคล อนาคตประเภทนี้จะเกิดขึ้นจากวิชาการต่าง ๆ ทำให้เกิดจิตนาการ และรู้จักเลือกสิ่งที่มีคุณค่า ความสำคัญของอนาคตประเภทนี้คือ การช่วยให้เราทราบถึงภัยหลังของสิ่งที่เกี่ยวข้อง และเป็นการขัดความคิดที่เป็นอคติในเรื่องที่ “เป็นไปไม่ได้”

5. อนาคตที่เป็นไปไม่ได้ (Preposterous Future) อนาคตประเภทนี้เป็นอนาคตที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงและไม่มีโอกาสเกิดขึ้น เช่น เทคโนโลยีจะทำให้คนที่เสียชีวิตไปแล้วฟื้นคืนชีพกลับมาได้อย่างสมบูรณ์แบบ

6. อนาคตที่พึงปรารถนา (Preferred Future) อนาคตประเภทนี้เป็นอนาคตที่ควรจะเกิดขึ้น (Should or Ought to Happen) ประกอบด้วยข้อเสนอเกี่ยวกับจิตนาการของมนุษยชาติและอนาคตเพื่อบรรลุถึงอนาคตที่ต้องการ นักอนาคตจะมุ่งปลูกฝังแนวคิดเชิงปฏิสัตย์ (Normative Idea) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากการกระบวนการคิด (Cognitive Process) ค่านิยมเรื่องอนาคต การรู้จักมองการณ์ไกล โดยเกิดขึ้นจากการผลงานทางปรัชญา เทวศาสตร์ ข้อวิจารณ์ทางสังคม และวรรณคดีเกี่ยวกับพระศรีอาริย์ เรื่องของความนึกฝัน อนาคตประเภทนี้ช่วยให้เราได้สำนึกรู้ในเรื่องของค่านิยมสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่พึงพาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่ประยุกต์พัฒนาเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เกิดความรู้สึกมีสติ มีความรับผิดชอบช่วยให้ช้อสมมติของเรา

กระจงชื่นทำให้เรามุ่งความสนใจที่เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และข้อเสนอเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการปฏิบัติต่อไป

ดังนั้นการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดมรณศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ในสังคมวิถีดั้งเดิม สำหรับห้องเรียนสังคมศึกษา จะต้องทำให้นักเรียนรับรู้สำนึกรักในการระมัดระวัง ตระหนัก สำนึกรักสิ่งผลกระทบของการกระทำ หรือก็คือการมองหลายมุมมองในเวลาเดียวกัน เป็นการคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนจนเข้าใจถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น เป็นพื้นฐานคิดที่จะสามารถนำไปสร้างจินตนาภาพอนาคตของตนเอง ชุมชน ประเทศ หรือแม้กระทั่งแนวโน้มกระแสโลก ดังที่พระไฟศาลา วิสาโล (2556, อ้างถึงใน งานต์ จอมอินตา, 2556) กล่าวว่า คนเราทราบอยู่แล้วว่า ยังทำให้เรามีสติ ก็ต้องด้วย คงไม่มีอะไรไปกว่าการยอมรับความตาย และเตรียมตัวเตรียมใจพร้อมรับความตายทุกขณะ เมื่อคิดได้เช่นนั้น นอกจากราจะเพชญหน้ากับความตายด้วยใจที่สงบแล้ว ยังทำให้เรามีสติในการดำรงชีวิตอยู่ในทุกปัจจุบันขณะ และตั้งมั่นในการทำแต่สิ่งที่ดีๆ อีกด้วย

บทสรุป

การสอนบูรณาการฐานพุทธศาสตร์ตามแนวคิดมรณศึกษา เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาพรหศาสตร์ที่เป็นรายวิชาพื้นฐานเดิมในระบบโรงเรียนไทย โดยการนำแนวคิดมรณศึกษามาใช้เป็นกรอบเนื้อหาและขั้นตอนการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อทำให้ผู้เรียนรับรู้เข้าใจและยอมรับถึงความเป็นไปของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ มีวิจารณญาณกับสิ่งแผลกใหม่ที่เกิดขึ้น รวมถึงสิ่งที่ดับไปแล้วมาเป็นบทเรียนเพื่อคาดการณ์อนาคตและพร้อมรับมือ โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ทั้งหมด 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 Depth (การสำรวจตัวเอง), ขั้นที่ 2 Embody (การรวมรวมข้อมูล), ขั้นที่ 3 Analyze (การวิเคราะห์), ขั้นที่ 4 Tactics (ออกแบบกลยุทธ์) และขั้นที่ 5 Heard (การรับฟัง) รูปแบบการเรียนรู้นี้จะนำไปสู่การเป็นนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ที่นำความเข้าใจในปัจจุบันประมวลเป็นจินตนาภาพความเป็นไปได้ในอนาคต มุ่งเน้นให้ผู้เรียนไตร่ตรองพิจารณาสรรพสิ่งทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นเพื่อนำมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการให้ข้อสรุปของความเป็นไปได้ในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำรงอยู่ได้อย่างมีดุลยภาพในทุกยุคสมัย

และผลที่ได้ หากขยายไปสู่การเข้าสู่ระบบโรงเรียนไทยในบทบาทของการจัดการศึกษาทางเลือกที่อุดช่องว่างทางจิตใจแก่ผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2562). เครื่องมือการมองอนาคต. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ(องค์การมหาชน).

กานต์ จอมอินตา. (2556). ธรรมกวิตตน์ : เจริญมรณสติ แผงผ้าหน้ากับความตายด้วยใจสงบ.

สืบค้นจาก MGR Online; <https://mgronline.com/dhamma/detail/9560000096637>
กิตติชัย สุราลีโนบล. (2558). การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียน. กรุงเทพฯ: คอมเมอร์เชียล เวิลด์ มีเดีย.

ชринทร์ มั่งคั่ง. (2564). การสอนอนาคตวิทยาสำหรับครูสังคมศึกษา [Teaching Futurology for Social Studies Teachers]. เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์.

ทศนีย์ แซลีม. (ตุลาคม, 2561). หมวดยุคการศึกษาแบบHEMA แหล่งเรียนรู้สู่โลกเมืองแห่งศตวรรษที่ 22. สืบค้นจาก The KOMMON; <https://www.thekommon.co/creating-tomorrows-schools-today/>

ทิศนา เขมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน (พิมพ์ครั้งที่ 25). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬามหาวิทยาลัย.

นาตรยา ปิลนันนานนท์. (2526). อนาคตศาสตร์. กรุงเทพฯ: พิษพัฒนา.

ประกายธรรม. (2542). ความตายที่ท่านไม่รู้จัก. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาพ.

พระมหาศิริพงษ์ ปภสสโร (มีศรี). (2563). การศึกษาเปรียบเทียบความจริงของกฎหมายลักษณ์ตามแนวพระพุทธศาสนาเจริญทักษิณสัมพัทธภาพทางวิทยาศาสตร์ของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศักดิ์ด้า งานหมื่น. (2561). การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ในศตวรรษที่ 21. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 1(1), 1-10.

ราชบัณฑิตiska. (2558). พจนานุกรมคัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตiska.

กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตiska.

วรวินทร ศิริพงษ์ณภัทร. (2566). การเสริมสร้างคุณลักษณะผลเมื่อตื่นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งค่าตามแบบโภสเครติส. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 5(1), EDUCU5101008 (13 pages), doi: 10.14456/educu.2023.8. สืบค้นจาก <https://so02.tcithaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/258400>.

วิทย์ วิศวเวท. (2553). *ปรัชญาบรรคน์: พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีรบุร พิเชียรเชติ. (2548). เทคนิคการเรียนการสอนแบบอรายวิถี ในกระบวนการวิธีสืบสาน-สืบทอด เพื่อการพัฒนา “เบญจลักษณะ” ในแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ก้าวใหม่.

สยาม ราชวัตร. (2560). *Fundamentals of Buddhism* (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุปรีย กาญจนพิศคล. (2560). ความเป็นมาของมรณศึกษา. เอกสารประกอบการสอนวิชาแนวคิดชีวิตและความตาย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล. (อัสดงเนา).

แสง จันทร์งาม. (2535). *พุทธศาสนาวิทยา*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

องค์หนึ่ง. (2567). *พัฒนาศักยภาพประเทศไทย : ทางเลือกการศึกษาไทย*. สืบค้นจาก thecitizen.plus/71793

อนุช อาภาภิรัม. (2553). *ห้องเรียนภาคตหลักการทฤษฎีและเทคนิคอนาคตศึกษา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา.

เออมอชณา (รัตน์ริมจง) วัฒน์ริมจง. (2554). *มรณศึกษา(Death Education)*. กรุงเทพฯ: โอดีียนส์.

Chapple, H. S., Bouton, B. L., Chow, A. Y. M., Gilbert, K. R., Kosminsky, P., Moore, J., et al. (2017). *The body of knowledge in thanatology: an outline*. *Death Stud*, 41(2), 118–125.

- Corr, C. A., et al. (2 0 0 9) . **Death and Dying, Life and Living (Sixth Edition)**. Wadsworth.
- Davidson, S. (2017). Futurology in the College Classroom. **InSight: A Journal of Scholarly Teaching**, 1(13), 51-52.
- Eddy, J. M. and Alles, W. F. (1983). **Death Education**. The C.V. Mosby Company.
- Harris W. H. (1978). Some reflections concerning approaches to death education. **The Journal of school health**, 48(3), 162–165. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1978.tb07113.x>
- Mangkhang, C. & Kaewpanya, N. (2021). The Scenarios Perspective of Social Studies Pedagogy to Next Citizenship in the 22nd Century. **Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)**, 12(8), 5172 – 5180.
- Meagher, D. J., and Balk, D. E., (2013). **Handbook of thanatology**. London: Routledge.
- Verhoeven, M. (26 January 2022). **What is A Buddhist Education?**. Dharma Realm Buddhist University. Retrieved from https://www.drbu.edu/news/whatbuddhisteducation?fbclid=IwAR0orxx3lCcKO24LISg3fDgRBVR3Lu-M7qNKOOwlorJxe0eQ_V9wKCD-k5Y.